ÕZBEKISTONDA QUR'ONI KARIM TAFSIRLARINING NAŞR ETILIŞI VA DINIY-MA'RIFIY HAYOTGA TA'SIRI

BAHROMOV UMID
ŞAHRISABZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ÕQITUVCHISI

TIRKAŞEVA SABINA
ŞAHRISABZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI TALABASI
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24435927

Annotatsiya: Mazkur maqolada Õzbekistonda Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima qilinişi, tafsir asarlarining naşr etilişi hamda ularning jamiyat diniy-ma'rifiy hayotidagi ahamiyati yoritilgan. Mustaqillik yillarida Qur'oni Karimni õzbek tilida õrganish imkoniyatlarining kengayishi, taniqli olim va ulamolar tomonidan amalga oşirilgan tarjima va tafsir ishlari tahlil qilingan. "Tafsiri Hilol", Alouddin Mansur va Abdulaziz Mansur tarjima-tafsirlari misolida Qur'on mazmunini xalqimizga yetkazishda amalga oşirilgan ilmiy-ma'rifiy faoliyatning õrni ochib berilgan.

Kalit sõzlar: Qur'oni Karim, tafsir, tarjima, mustaqillik, diniy-ma'rifiy hayot, islomiy qadriyatlar, "Tafsiri Hilol", ma'naviyat, nashriyot.

KIRISH : Qur'oni Karim islom dinining asosiy muqaddas manbasi bõlib, musulmon xalqlarining diniy e'tiqodi, ma'naviy dunyosi, axloqiy qarashlari va ijtimoiy hayotida muhim õrin egallaydi. Unda insonparvarlik, adolat, ezgulik, ilm-ma'rifat, halollik, sabr-toqat va õzaro hurmat kabi umuminsoniy qadriyatlar õz ifodasini topgan. Qur'on oyatlarining mazmunini chuqur anglash esa ularni faqat tilovat qilish bilan cheklanib qolmasdan, ma'nolarini õrganish va hayotda qõllashni ham talab etadi. Shu jihatdan Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima qilinişi va tafsir asarlarining yaratilishi musulmon xalqlari ilmiy-ma'rifiy taraqqiyotining muhim yõnalishlaridan biri hisoblanadi.

Õzbek xalqi tarixida Qur'oni Karimni õrganish va uning mazmunini anglashga alohida e'tibor qaratilgan. Movarounnahr hududida islom dini tarqalgan davrlardan boshlab Qur'on ilmlari, hadis, fiqh va tafsir sohalari rivojlangan. Buyuk muhaddis va faqihlar yetishib chiqqan bu zamin islom ilm-fani taraqqiyotiga katta hissa qõshgan. Biroq turli tarixiy-siyosiy sharoitlar, ayniqsa, sobiq sovet davrida diniy ta'lim va diniy adabiyotlar nashriga nisbatan cheklovlar mavjud bõlgan.

Õzbekiston mustaqillikka erishgach, milliy va diniy qadriyatlarni tiklash, diniy-ma'rifiy merosni õrganish hamda diniy adabiyotlarni nashr etish uchun yangi imkoniyatlar yuzaga keldi. Qur'oni Karim ma'nolarining õzbek tiliga tarjima qilinişi, tafsir kitoblarining chop etilishi va qayta nashr qilinishi ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismiga aylandi. Bu ishlar aholining diniy savodxonligini oshirish, islom dinining asl mohiyatini tushuntirish va yosh avlodni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda katta ahamiyat kasb etdi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya :Õzbekistonda Qur'oni Karim tarjimalari va tafsirlarining nashr etilişi masalasi diniy-ma'rifiy merosni õrganish bilan bevosita bog'liqdir. Mazkur yõnalishda Shayx Alouddin Mansur, Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, Shayx Abdulaziz Mansur, Sayyid Mahmud Taroziy – Oltinxon Tõra hamda boshqa olimlarning xizmatlari alohida e'tiborga loyiq. Ularning

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

tarjima va tafsir asarlari Qur'on mazmunini õzbek tilida tushunish, oyatlarning ma'nolarini sharhlash va diniy bilimlarni keng ommaga yetkazishda muhim manba vazifasini bajarmoqda.[1]

Qur'oni Karim ma'nolarini õzbek tilida ifodalash borasidagi ishlar mustaqillikdan avvalgi davrda ham amalga oşirilgan. Jumladan, Sayyid Mahmud Taroziy – Oltinxon Tõra tomonidan Qur'on ma'nolarining õzbek tilidagi tarjimasi tayyorlangan. Ushbu tarjima õzbek musulmonlarining Qur'on mazmunini ona tilida anglashga bõlgan ehtiyojini qondirish yõlidagi muhim qadamlardan biri edi.[2]

Mustaqillik yillarida Qur'on tarjimasi va tafsiri sohasidagi ishlar yangi bosqichga kõtarildi. Shayx Alouddin Mansurning "Qur'oni Karim. Õzbekcha izohli tarjima" asari 1992-yilda kitob holida nashr etilishi muhim tarixiy voqea bõldi. Ushbu asar Qur'oni Karimning mazmunini zamonaviy õzbek tilida anglash imkoniyatini kengaytirdi.[3]

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning "Tafsiri Hilol" asari esa Õzbekistonda Qur'on tafsiri sohasidagi eng muhim ilmiy-ma'rifiy ishlardan biri sifatida e'tirof etiladi. Asarda Qur'on oyatlarining tarjimasi bilan bir qatorda ularning mazmuni, nozil bõlish sabablari va sharhlari ham bayon qilingan.[4] Shayx Abdulaziz Mansurning "Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri" asari ham ushbu yõnalishda muhim ahamiyat kasb etdi.[5]

Mazkur tadqiqotda tarixiylik, qiyosiy tahlil, manbashunoslik va ilmiy xolislik tamoyillaridan foydalanildi. Turli davrlarda nashr etilgan tarjima va tafsir asarlari õzaro qiyoslanib, ularning Õzbekiston diniy-ma'rifiy hayotiga ta'siri tahlil qilindi.

Muhokama va natijalar:Õzbekistonda Qur'oni Karim tafsirlarining nashr etilişi mamlakatning diniy-ma'rifiy hayotida yangi davrni boshlab berdi. Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab Qur'on ma'nolarini õzbek tilida ifodalash, diniy adabiyotlarni nashr etish va aholiga yetkazish borasida muhim ishlar amalga oşirildi. Bu jarayonning dastlabki muhim natijalaridan biri Shayx Alouddin Mansurning Qur'oni Karim ma'nolarining õzbekcha izohli tarjimasi bõldi. Mazkur tarjima dastlab davriy matbuotda e'lon qilinib, keyinchalik 1992-yilda alohida kitob sifatida chop etildi. Natijada keng kitobxonlar ommasi Qur'on oyatlarining mazmunini õz ona tilida õqish va anglash imkoniyatiga ega bõldi.[6]

Qur'on tarjimalari va tafsirlarining rivojlanishida Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning ilmiy faoliyati alohida ahamiyatga ega. Olim tomonidan yaratilgan "Tafsiri Hilol" asari Qur'on oyatlarini izchil sharhlashi, ularning mazmunini sodda va tushunarli tarzda bayon etishi bilan ajralib turadi. Asarda oyatlarning mazmuni, tarixiy sharoiti, diniy va axloqiy mohiyati keng yoritilgan. "Tafsiri Hilol"ning nashr etilishi õzbek tilida Qur'on tafsirini õrganish imkoniyatlarini yanada kengaytirdi.[7]

Shayx Abdulaziz Mansurning "Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri" asari ham muhim ahamiyat kasb etdi. Unda Qur'on oyatlarining arabcha matni, õzbekcha ma'nolari va izohlari birgalikda berilishi kitobxon uchun qulaylik yaratdi. Bunday nashrlar arab tilini mukammal bilmaydigan õquvchilarga ham Qur'on mazmunini tushunish imkonini berdi.[8]

Õzbekistonda Qur'on tafsiri va tarjimasi sohasida Shayx Muhammadjon Mavlaviy Hindistoniy, Sayyid Mahmud Taroziy – Oltinxon Tõra, Shayx Usmonxon Alimov kabi olimlarning ham xizmatlari katta. Mavlaviy Hindistoniy tomonidan tayyorlangan Qur'on oyatlari ma'nolarining izohli tarjimasi 2006-yilda nashr etildi. Shayx Usmonxon Alimovning "Tafsiri Irfon" asari esa Qur'on mazmunini õzbek tilida tushuntirishga qaratilgan muhim manbalardan biri hisoblanadi.[9]

Qur'oni Karim tafsirlarining nashr etilishi, eng avvalo, aholining diniy savodxonligini oshirishga xizmat qildi. Ilgari arab tilini bilmagan insonlar Qur'on oyatlarining mazmunini tushunishda muayyan qiyinchiliklarga duch kelgan bõlsa, õzbek tilidagi tarjima va tafsirlar bu muammoni birmuncha

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

yengillashtirdi. Endilikda kitobxonlar Qur'on mazmunini ona tilida õqish, oyatlarning ma'nolari va ulardagi axloqiy saboqlarni anglash imkoniyatiga ega bõldilar.

Tafsir asarlarining yana bir muhim jihati shundaki, ular insonlarda ezgulik, halollik, adolat, mehr-oqibat, ota-onaga hurmat, qo'shnichilik munosabatlari va jamiyat oldidagi mas'uliyat kabi fazilatlarni shakllantirishga yordam beradi. Qur'oni Karimda ilgari surilgan ushbu qadriyatlar insonning shaxsiy hayoti bilan bir qatorda jamiyat taraqqiyoti uchun ham muhim hisoblanadi. Shu sababli tafsir asarlari nafaqat diniy bilim manbasi, balki ma'naviy-axloqiy tarbiya vositasi sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Qur'on tafsirlarining ta'lim va tarbiya jarayonidagi õrni ham alohida e'tiborga loyiq. Ushbu asarlar yoshlarning diniy-ma'rifiy dunyoqarashini kengaytirish, ularni turli noto'g'ri talqinlardan himoya qilish va mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantirishda muhim manba bõlib xizmat qiladi. Biroq Qur'on oyatlarini tushunishda faqat tarjima bilan cheklanib qolmaslik, ularni ishonchli tafsirlar va malakali olimlarning sharhlari asosida õrganish zarur. Chunki Qur'on ilmlari chuqur bilim, tarixiy va diniy manbalarni puxta bilish hamda ilmiy yondashuvni talab etadi.

Bugungi kunda diniy-ma'rifiy adabiyotlarni nashr etish bilan bir qatorda ularni elektron shaklda tarqatish imkoniyatlari ham kengaymoqda. Raqamli texnologiyalar orqali Qur'oni Karim tarjimalari va tafsirlaridan foydalanish, ularni turli yoshdagi kitobxonlarga yetkazish imkoniyati ortmoqda. Bu jarayon diniy-ma'rifiy bilimlarning ommalashishiga xizmat qilishi bilan birga, axborotning ishonchli manbalardan olinishi masalasini ham dolzarb qilib qõymoqda. Shu bois Qur'on mazmunini õrganishda ilmiy asoslangan, mutaxassislar tomonidan tayyorlangan va ishonchli nashrlarni tanlash muhimdir.

Xulosa : Xulosa qilib aytganda, Õzbekistonda Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima qilinişi va tafsir asarlarining nashr etilishi mamlakat diniy-ma'rifiy hayotidagi muhim tarixiy jarayonlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, mustaqillik yillarida bu borada amalga oşirilgan ishlar natijasida xalqimizning Qur'on mazmunini ona tilida õrganish imkoniyatlari sezilarli darajada kengaydi. Shayx Alouddin Mansur, Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, Shayx Abdulaziz Mansur, Sayyid Mahmud Taroziy va boshqa olimlarning ilmiy faoliyati ushbu jarayonning rivojlanishiga katta hissa qõshdi.

"Tafsiri Hilol", "Qur'oni Karim. Õzbekcha izohli tarjima" hamda "Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri" kabi asarlar diniy bilimlarni keng ommaga yetkazish, Qur'on oyatlarining mazmunini tushuntirish va ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlashda muhim õrin tutadi. Ushbu nashrlar orqali kitobxonlar Qur'onning insonparvarlik, adolat, halollik, ilm-ma'rifat va ezgulik kabi g'oyalarini chuqurroq anglash imkoniyatiga ega bõldilar.

Shuningdek, tafsir asarlarining naşr etilişi yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, diniy savodxonlikni oshirish hamda jamiyatda ma'rifatli muhitni shakllantirishga xizmat qilmoqda. Kelgusida ushbu asarlarni ilmiy jihatdan õrganish, nashr sifatini takomillashtirish, elektron shaklda keng targ'ib etish va ulardan ta'limiy-ma'rifiy maqsadlarda samarali foydalanish muhim vazifalardan biri bõlib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qur'oni Karim. Õzbek tilidagi ma'nolar tarjimasi. – Toshkent.
2. Alouddin Mansur. Qur'oni Karim. Õzbekcha izohli tarjima. – Toshkent: Cõlpon, 1992.
3. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tafsiri Hilol. – Toshkent: Hilol-Nashr.
4. Abdulaziz Mansur. Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri. – Toshkent: Toshkent islom universiteti nashriyoti, 2004.
5. Sayyid Mahmud Taroziy – Oltinxon Tõra. Al-Qur'on al-karim. – Toshkent.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

6. Muhammadjon Mavlaviy Hindistoniy. Qur'oni Karim oyatlari ma'nolarining izohli tarjimasi. – Toshkent: Movarounnahr, 2006.
7. Usmonxon Alimov. Tafsiri Irfon. – Toshkent.
8. Maxsudov D.R. Tafsir ilmiga kirish. – Toshkent: Qaqnus, 2019.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.